

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КРАВЧЕНКО МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.24:631.14:638.1

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
БДЖІЛЬНИЦТВА**

**Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Кам'янець-Подільський – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Вініченко Ігор Іванович,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильчак Світлана Василівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України,
професор кафедри економіки та економічної безпеки.

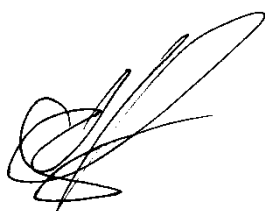
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Циганюк Алла Василівна,
Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України,
завідувач відділу регіональної політики.

Захист відбудеться *09 жовтня 2015 р.* об *11⁰⁰* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 71.831.02 у Подільському державному аграрно-технічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 32300, Хмельницька область, м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13, головний корпус, ауд. 20.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Подільського державного аграрно-технічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 32300, Хмельницька область, м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13.

Автореферат розісланий 08 вересня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої
ради

А.В. Печенюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни відіграють аграрні підприємства, розвиток яких впливає на місткість внутрішнього продовольчого ринку та індикатори достатності споживання продуктів харчування населенням країни. Серед продуктів харчування одне із важливих місць належить продуктам бджільництва. Окрім цього підприємства бджільництва постачають сировину для промислового виробництва та косметичних галузей. Необхідною умовою розвитку підприємств бджільництва є їх економічна стійкість. Вона залежить від ефективності господарювання, забезпеченості їх фінансовими ресурсами, обсягів і форм інвестицій, які створюють виробничий потенціал на інноваційній основі, факторів впливу на економічну стійкість та особливостей управління. Від економічної стійкості підприємств бджільництва значною мірою залежить розвиток сільського господарства в цілому.

Забезпеченню стійкого розвитку підприємств бджільництва перешкоджають безсистемність і розпорошеність надходжень коштів у модернізацію їх виробничої діяльності, низька інвестиційна активність, відсутність комплексного застосування інноваційних технологій, недосконалість економічного механізму управління виробничим процесом та міжгалузевих зв'язків і економічних відносин із переробними підприємствами та підприємствами торгівлі, недостатня державна підтримка.

Питання управління економічною стійкістю аграрних підприємств і подальшого їх розвитку розглядалось у працях багатьох українських та зарубіжних вчених: І. Ансоффа, В. Андрійчука, В. Аранчій, О. Ареф'єва, А. Бабенка, А. Беллоу, О. Березіна, І. Бланка, В. Борисової, С. Васильчак, І. Вініченка, В. Вітлінського, П. Гайдуцького, Ю. Губені, О. Гудзь, М. Дем'яненка, М. Корецького, Н. Лобової, М. Маліка, П. Макаренка, Л. Мельника, В. Месеся-Веселяка, В. Плаксієнка, С. Покропивного, П. Саблука, Г. Савицької, О. Ульянченка, А. Циганюк, А. Чупіса, В. Юрчишина та інших.

Теоретичні й практичні основи раціонального ведення бджільництва досліджували Л. Бондарчук, В. Жаров, В. Корж, А. Левандовська, В. Поліщук, Г. Приймак, А. Черкасова та інші. Дослідження ринку продукції бджільництва та економічної ефективності її виробництва висвітлено у працях С. Бугера, А. Букреєва, О. Христенко, С.А. Чехова, О.М. Яценко та інші.

Узагальнення досягнень економічної думки засвідчує, що, незважаючи на значний науковий доробок щодо проблеми розвитку галузі бджільництва в аграрній сфері, вона поки що залишається не вирішеною остаточно. Подальшого вивчення потребує комплекс питань, пов'язаних із поглибленням саме теоретичних, методичних та організаційних засад розвитку економічної стійкості підприємств бджільництва. Дані проблеми стали визначальними в обґрунтуванні актуальності теми дослідження, обумовили його мету, завдання, зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У дисертаційній роботі представлено результати досліджень, здійснених особисто автором відповідно до теми науково-дослідної роботи Дніпропетровського

державного аграрно-економічного університету «Стратегічний розвиток підприємництва в аграрній сфері економіки» (номер державної реєстрації 0111U009859). Зокрема автором розроблено теоретичні та науково-прикладні засади підвищення рівня економічної стійкості підприємств бджільництва.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні теоретичних, методичних та організаційних засад щодо забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва. Для досягнення вказаної мети в рамках дисертаційного дослідження ставилися і виконані такі основні завдання:

- уточнити понятійний апарат проблеми дослідження, зокрема трактування сутності категорії "економічна стійкість підприємства";
  - удосконалити методичні підходи щодо управління економічною стійкістю підприємств бджільництва;
  - запропонувати методику оцінки економічної стійкості підприємств бджільництва на основі економічної, технологічної, екологічної та соціальної ефективності;
  - обґрунтувати організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого розвитку підприємств бджільництва;
  - надати пропозиції щодо використання універсальних інтенсивних технологій утримання і розведення бджіл та технологічних прийомів усунення їх роїння;
  - провести формування модельних бджільничих підприємств на основі кооперації з використанням інтегрованих систем;
  - обґрунтувати методичні засади створення виробничо-науково-консультаційного центру з метою обслуговування модельних бджільничих підприємств;
  - розробити організаційно-економічні заходи щодо підвищення управління економічною стійкістю та ефективністю підприємств бджільництва.
- Об'єктом дослідження* є процес забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження обрано системний підхід до вивчення процесів та явищ, за допомогою якого виявлені проблеми розглядаються з позицій цілісності й нерозривності об'єкта та середовища його існування, цілей і методів управління, засобів його моніторингу.

У процесі дослідження використано такі наукові прийоми й методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичних узагальнень наукових позицій вітчизняних і зарубіжних учених, формування висновків і пропозицій за результатами досліджень); *аналізу і синтезу* (виявлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, що відображають тенденції розвитку аграрних підприємств бджільництва та економічної стійкості зокрема); *монографічний*

(для поглибленого дослідження валового виробництва продукції, її інтенсивності та рентабельності, інших економічних показників); *порівняльного аналізу* (для виявлення структурних зрушень і змін в процесах економічної стійкості та показниках виробничої діяльності підприємств бджільництва); *економіко-статистичні* (середні й відносні величини, динамічні ряди – для встановлення динамічних закономірностей у показниках підприємницької діяльності); *аналітичне групування, індексний і кореляційно-регресійний аналіз* (для виявлення змін і впливу чинників на розвиток економічної стійкості, встановлення взаємозв'язку, кількісних та якісних залежностей між змінними величинами факторних ознак і економічними показниками розвитку підприємств); *графічний* (для посилення наочного зображення інформації щодо взаємозв'язків, динаміки економічних показників та ефективності виробництва); *математичного прогнозування* (для виявлення перспективних змін у розвитку управління стійким розвитком підприємств бджільництва).

Інформаційну базу проведення дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового комплексу, розвитку сільських територій та ринкового середовища Дніпропетровської обласної державної адміністрації, дані річних звітів окремих підприємств, публікації вітчизняних і зарубіжних учених, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад економічної стійкості підприємств бджільництва та розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення стратегії їх стійкого розвитку. Проведені дослідження дали змогу отримати такі наукові результати:

вперше:

- проведено формування модельних бджільничих підприємств на основі кооперації з використанням інтегрованих систем, що дозволило виокремити три типи підприємств, у яких залежно від кон'юнктури ринку можна буде гнучко змінювати кількість одержуваних продуктів бджільництва, а також здійснювати переробку продукції бджільництва та сировини з подальшим доведенням готової продукції до споживача через фірмову торгівлю й аграрний ринок;

удосконалено:

- трактування сутності категорії "економічна стійкість підприємства", як здатність функціонувати та розвиватися на основі підтримки виробничого потенціалу на рівні, що забезпечує випуск конкурентоздатної аграрної продукції і сталий економічний розвиток при дотриманні динамічної рівноваги чинників виробництва за наявності необхідних фінансових ресурсів;

- методичні підходи щодо визначення економічно стійкого розвитку підприємств бджільництва як фінансової та виробничо-технологічної систем, що відображає кінцеву результативність виробництва, охоплює всі стадії відтворення та впливає на пропорційність й збалансованість їх функціонування в мінливих умовах зовнішнього середовища;

- організаційно-економічні заходи щодо підвищення управління економічною стійкістю та ефективністю підприємств бджільництва, які передбачають формування економічних відносин і міжгалузевих зв'язків на основі сучасних інноваційних технологій та забезпечать зростання обсягів виробництва продуктів бджільництва;

- підходи щодо удосконалення системи управління економічною стійкістю підприємств бджільництва, які передбачають реалізацію комплексу управлінських дій, спрямованих на формування динамічного господарюючого суб'єкта, здатного вести безперервну та економічно успішну діяльність щодо поставлених стратегічних цілей в умовах постійного впливу факторів зовнішнього середовища, зберігаючи при цьому ознаки цілісності й рівноваги соціально-економічної та екологічної систем;

набули подальшого розвитку:

- методика оцінки економічної стійкості підприємств бджільництва на основі економічної, технологічної, екологічної та соціальної ефективності, яка передбачає здатність підприємства зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками, що дасть можливість визначити рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому оточенні та внутрішньому середовищі;

- організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого розвитку підприємств бджільництва в напрямі державного регулювання та інвестиційної підтримки, що при координуючій ролі держави дасть можливість забезпечити таким підприємствам пільгове кредитування та фінансову підтримку;

- комплекс заходів, з використання універсальних інтенсивних технологій утримання й розведення бджіл та технологічних прийомів усунення їх роїння, що дасть можливість забезпечити промислову основу виробництва продуктів бджільництва, в результаті чого суттєво збільшиться валове виробництво меду, продуктивність однієї бджолосім'ї, значно знизиться собівартість продукції, буде отримано в 5,4 рази більше прибутку ніж при традиційному виробництві;

- пропозиції щодо створення виробничо-науково-консультаційного центру, основними функціями якого будуть діагностика ринку засобів виробництва та продукції бджільництва, інноваційна діяльність, реклама продукції, поширення передового досвіду та консультаційне обслуговування бджолярів, що забезпечить досягнення стратегічних цілей всією інтегрованою системою.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені напрями підвищення економічної стійкості підприємств бджільництва, зокрема створення регіональних інтегрованих структур та їх інформаційно-консультаційного забезпечення можуть бути використані регіональними органами державного управління для розробки цільових стратегій розвитку аграрного виробництва й сільських територій. Практичну цінність мають методичні рекомендації щодо раціонального використання ресурсного потенціалу бджільництва та оцінка ефективності використання бджолопасік

залежно від особливостей виробництва продукції бджільництва, розширення її асортименту й застосування інноваційних технологій ведення господарства.

Результати дисертаційного дослідження схвалені та використані для розробки й реалізації заходів, спрямованих на розвиток економічної стійкості підприємств бджільництва Департаментом агропромислового комплексу, розвитку сільських територій та ринкового середовища Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 01-8/1582 від 24 грудня 2014 р.), ПАТ “Бджолоагросервіс” (довідка № 01-92-06/4381 від 18 листопада 2014 р.).

Теоретико-методичні та науково-практичні розробки, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету при викладанні дисциплін “Економіка аграрних підприємств”, “Стратегічний менеджмент”, “Маркетинг”, “Організація виробництва у сільському господарстві” (довідка № 44-11-512 від 12.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення проблем забезпечення стійкого розвитку підприємств бджільництва. Основні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї й розробки, які є результатом особистого наукового пошуку здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні й практичні положення дисертаційної роботи доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (Дніпропетровськ, 2012), «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств» (Дніпропетровськ, 2013), «Perspektywiczne opracowania s̄anaukaj̄i technikami» (Przemysl, 2013), «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (Дніпропетровськ, 2013), «Економіка і управління: проблеми науки та практики» (Дніпропетровськ, 2013), «Економіка: реалії часу і перспективи» (Одеса, 2014), «Аграрна наука ХХІ століття: реалії та перспективи» (Дніпропетровськ, 2014), «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств» (Дніпропетровськ, 2014), «Інноваційний менеджмент сталого аграрного виробництва», (Дніпропетровськ, 2014).

Публікації. За результатами наукових досліджень автором опубліковано 19 наукових праць загальним обсягом 5,86 друк. арк., в тому числі 10 статей, з них 5 у фахових виданнях, дві статті опубліковано у виданнях, що індексуються у міжнародній наукометричній базі, та 9 публікацій в тезах доповідей і матеріалах конференцій (особисто автору належить 4,4 друк. арк.).

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Робота викладена на 206 сторінках комп'ютерного тексту, складається зі вступу, трьох розділів,

висновків, списку використаних джерел зі 180 найменувань, містить 35 таблиць, 6 рисунків і 2 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі – «**Теоретичні основи економічної стійкості підприємств бджільництва**» – уточнено поняття економічної стійкості підприємства, виокремлено особливості управління стійким розвитком підприємств бджільництва та досліджено методики визначення їх економічної стійкості.

Доведено, що загалом економічна стійкість підприємства – це володіння саморегульованою системою факторів виробничого, фінансового та соціального характеру, яка здатна незалежно від зовнішніх впливів і внутрішнього стану підприємства, за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури й внутрішніх зв'язків, забезпечувати стійку фінансову та виробничо-технологічну активність з метою задоволення суспільних і соціальних потреб як колективу підприємства, так і суспільства в цілому. На підприємстві, як виробничій системі, повинна дотримуватися динамічна рівновага всіх чинників виробництва (праці, капіталу), і для підтримки цієї рівноваги повинні бути необхідні фінансові ресурси (для утримання та якісного оновлення чинників виробництва, а також підвищення якості життя працівників). Водночас ця рівновага враховуватиме екологічні й соціальні складові системи сталого розвитку. Враховуючи механізм формування економічної стійкості підприємств бджільництва доцільно її класифікувати з урахуванням факторів впливу на внутрішню і зовнішню (рис. 1).

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва автор трактує економічно стійкий розвиток підприємств бджільництва як стійку фінансову та виробничо-технологічну активність, яка відображає кінцеву результативність виробництва, охоплює всі стадії відтворення і його елементи, та є здатністю підприємства підтримувати пропорційність й збалансованість свого розвитку в певних економічних, технічних і правових умовах зовнішнього середовища.

Встановлено, що для досягнення підприємствами бджільництва оптимального співвідношення між бажаними темпами економічного зростання та можливостями відтворювального процесу основним завданням є управління їх економічною стійкістю. Воно проявляється у реакції підприємства на зовнішні впливи та визначається його здатністю ефективно виконувати основні функції в умовах мінливого зовнішнього середовища. Визначаючи рівень економічної стійкості підприємств бджільництва необхідно враховувати також глибину внутрішніх структурних змін, що виникають у відповідь на зовнішні фактори впливу, із розміром витрат, понесених на подолання їх негативного впливу.

При управлінні стійким розвитком підприємств бджільництва автором запропоновано виокремити концепцію сталого розвитку підприємства, яка дозволяє виділити два основні підходи. Перший підхід – системний (розглядає

економічну стійкість як сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових, які забезпечують збалансований розвиток підприємства шляхом встановлення оптимальних кількісних співвідношень між елементами системи та формування сталих структурних зв'язків між ними). Другий підхід – ситуаційний (покликаний виявити закономірності формування економічної стійкості в просторі й часі та розробити комплекс управлінських дій щодо забезпечення динамічної рівноваги підприємства у визначений період часу в конкретній економічній ситуації).

Рис. 1. Фактори формування економічної стійкості підприємств бджільництва

Узагальнюючи означені підходи, автор робить висновок, що управління економічною стійкістю підприємств бджільництва передбачає реалізацію комплексу управлінських дій, спрямованих на формування динамічного господарюючого суб'єкта, здатного вести безперервну у часі та економічно успішну щодо досягнення поставлених стратегічних цілей діяльність в умовах

постійного впливу факторів зовнішнього середовища, зберігаючи при цьому ознаки цілісності і рівноваги соціально-економічної та екологічної систем.

Враховуючи різноманітність підходів до оцінки економічної стійкості підприємств, зарубіжний та вітчизняний досвід, запропоновано для оцінки економічної стійкості підприємств бджільництва розраховувати показники валової продукції (валового доходу, прибутку) в абсолютній величині та зіставленні з факторами виробництва (ресурсний підхід), собівартість виробництва і реалізації продукції, в тому числі за видами бджолопродукції, рівень рентабельності (виробництва, реалізації продукції, всієї діяльності), показники, що характеризують можливості ведення розширеного відтворення (здійснення накопичення), показники оцінки фінансового стану, в тому числі фінансової стійкості.

У другому розділі – **«Оцінка ефективності господарської діяльності та рівня економічної стійкості підприємств бджільництва»** – проведено економічний аналіз ефективності господарювання в підприємствах бджільництва, дана оцінка рівня їх економічної стійкості та досліджено фактори впливу на економічну стійкість.

Дослідження діяльності підприємств бджільництва свідчить, що виробництво бджолопродукції в Україні забезпечується за рахунок господарств населення. Основними тенденціями й закономірностями розвитку бджільництва за досліджуваний період є: збільшення виробництва меду у всіх категоріях господарств на 44,9 %, із 50858 т у 1990 році до 73713 т. у 2013 році, зокрема виробництво меду в господарствах населення збільшилося на 80,9 %, із 40021 т до 72390 т відповідно. Питома вага приватного сектора у 1990 році становила 78,7 %, а в даний час від нього отримується 98,2 % усієї бджолопродукції. Проте ситуацію, яка склалася, не можна оцінювати як задовільну, бо виробництво меду у сільськогосподарських підприємствах зменшилося за досліджуваний період на 87,8 % і становило в 2013 році – 1,8 % валового виробництва, що вказує на відносно малу роль цієї організаційно-правової форми господарювання в розвитку бджільництва.

Встановлено, що у географічному розрізі найбільша чисельність бджолосімей за усіма категоріями господарств зосереджена у Донецькій області – 257,8 тис. сімей, або 8,6%, Хмельницькій області – 250,4 тис. сімей, або 8,4%, Вінницькій області – 199,3 тис. сімей, або 6,7%, Дніпропетровській області – 153,1 тис. сімей, або 5,1%. Також у Житомирській, Миколаївській, Івано-Франківській та Полтавській областях зосереджено біля 670 тис. сімей, або всередньому 5,0 % у кожній. Найнижчі значення цих показників спостерігаються у Волинській області – 27,2 тис. сімей, або 0,9 %, Київській, Рівненській, Чернігівській областях на рівні 51,3 тис. сімей, або по 1,7 %.

Проведений аналіз динаміки виробництва меду за усіма категоріями господарств у розрізі областей України доводить, що у п'ятірку найбільших виробників меду входить Дніпропетровська область, в якій за 2013 рік вироблено даної продукції 5,4 тис. т, або 7,3% валового виробництва в Україні. Динаміка обсягу виробництва основних видів продукції бджільництва свідчить,

що за 2009-2013 роки у даному регіоні спостерігається зростання натуральних показників. Проте, це не суттєво вплинуло на загальні показники економічної ефективності господарювання в підприємствах бджільництва, зокрема варіювання показників приросту прибутку від реалізації продукції відповідно впливає і на їх економічну стійкість, що вимагає вжиття заходів для її забезпечення.

Комплексний підхід до оцінки рівня економічної стійкості підприємств бджільництва забезпечується порівняльним аналізом ефективності виробництва на пасіках 27-ми підприємств бджільництва різних розмірів та організаційно-правових форм господарювання Дніпропетровської області. Дослідивши статистичні показники діяльності підприємств бджільництва Дніпропетровської області, з'ясовано, що високий рівень виробництва валової продукції, ефективність використання основних засобів, в підсумку забезпечили ПАТ «Бджолоагросервіс» рентабельність виробництва на рівні 28,9 %, в той час коли значення даного показника у ФГ «Бджілка» становить 14,3%, у СФГ «Медок» – 8,4 %, а у ПП «Сенс» рівень збитковості склав 4,5 % (табл.1).

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва продукції бджільництва в підприємствах Дніпропетровської області, в середньому за 2009-2013 рр.

Показники	ПАТ «Бджоло- агросервіс»	ФГ «Бджілка»	СФГ «Медок»	ПП «Сенс»
Обсяг виробництва продукції, ум.од.	21797,44	8532,52	2020,48	401,94
- на одну бджолосім'ю	21,04	19,57	18,04	6,09
Річна продуктивність праці, тис. грн.	37,5	29,8	25,6	22,8
Валова продукція – всього, тис. грн.	311,1	117,3	88,2	65,4
у т.ч.: - на одного працівника, грн.	23932,3	19543,3	17630,0	21810,0
- на 1000 грн. основних фондів, грн.	436,4	208,7	177,7	231,9
Товарна продукція, тис. грн.:	587,2	451,3	274,5	147,5
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	455,5	394,8	253,2	154,4
Прибуток (збиток) – всього, тис. грн.	131,7	56,5	21,3	- 7,0
у т.ч.: - на 1 працівника, тис. грн.	10,1	9,4	4,3	- 2,3
- на 1000 грн. основних фондів, грн.	1846,4	1004,6	428,8	- 246,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	28,9	14,3	8,4	- 4,5
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,554	0,643	0,370	0,342
Коефіцієнт якісного складу працівників	0,176	0,141	0,224	0,244
Коефіцієнт автономії	0,924	0,834	0,7673	0,754
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,743	0,696	0,141	0,057

Узагальнюючи проведене порівняння рівня економічної стійкості досліджуваних підприємств встановлено, що ПП «Сенс» має низький рівень економічної стійкості, зумовлений низькою ефективністю виробничої діяльності, продуктивністю праці, низьким рівнем придатності основних засобів та якісного складу працівників, неспроможністю підприємства негайно погашати свої поточні зобов'язання.

СФГ «Медок» має задовільний тип економічної стійкості. Головними вагомими факторами цього є низький рівень фондозабезпеченості, якісного стану основних засобів та абсолютної ліквідності й платоспроможності підприємства. Досліджуване ФГ «Бджілка» має достатній рівень економічної стійкості, а значення показників, що характеризують стан та ефективність виробничої й фінансової діяльності свідчать про можливість здійснення розширеного відтворення й підвищення ефективності діяльності та, відповідно, рівня економічної стійкості на основі застосування стратегічного планування й прогнозування, прийняття ефективних управлінських рішень. ПАТ «Бджоло-агросервіс» має високий рівень економічної стійкості, а рівень індикаторів, що входять до складу інтегрального показника свідчать про високий рівень ефективності та ресурсного забезпечення виробничої діяльності підприємства.

Для підвищення ефективності господарювання в підприємствах бджільництва та забезпечення їх економічної стійкості за результатами групування доведено важливість впливу чинників, серед яких можна виокремити концентрацією бджолосімей на 100га сільськогосподарських угідь, рівень продуктивності праці, фондозабезпеченість та ін. (табл.2).

Таблиця 2

Вплив рівня результативності виробництва на економічну стійкість та ефективність господарювання в підприємствах бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2009–2013 рр.

Показник	Групи підприємств за рівнем прибутку (збитку) на 1 бджолосім'ю, грн.			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 0,5	II – 0,6-7,9	III – понад 8,0	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	x
Кількість бджолосімей у групі, од	348	636	447	99
Концентрація бджолосімей на 100 га с.-г. угідь, сімей	1,4	9,9	22,8	21,4
Прибуток (збиток) на 1 бджолосім'ю, грн.	- 49,20	1,40	8,90	58,10
Виробничі витрати в розрахунку на 100 га, тис. грн.	164,5	273,1	369,3	204,8
Фондозабезпеченість, тис. грн.	79,8	115,6	246,8	167,0
Фондовіддача, грн.	0,84	1,07	1,13	0,29
Річна продуктивність праці, тис. грн.	23,9	35,4	52,1	28,2
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,30	0,61	0,48	0,18
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	4,5	6,9	13,3	8,8 в.п.

Дослідженням доведено, що розрахована величина коефіцієнта множинної кореляції 0,835 свідчить про тісний зв'язок рівня рентабельності виробництва продукції бджільництва як результативної ознаки з такими досліджуваними факторами, як продуктивність праці, прибуток (збиток) на одну бджолосім'ю та концентрацією бджолосімей в підприємстві.

Діагностика факторів макросередовища, які зумовлюють обмежену місткість вітчизняного ринку продукції бджільництва та неможливість за даних умов мати експортоорієнтовану спрямованість бджолопідприємств свідчить

про деструктивний їх вплив. Індустрія бджільництва та ринок бджолопродукції в Україні відзначаються неорганізованістю, що призводить до стримування розвитку підприємств бджільництва й низької їх ефективності та рівня економічної стійкості.

У третьому розділі – **«Напрями забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва»** – розроблено організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого економічного розвитку підприємств бджільництва, проведено формування модельних бджільничих господарств і інтегрованих систем, запропоновано напрями удосконалення економічних відносин і міжгалузевих зв'язків підприємств бджільництва.

Перспективи розвитку виробництва бджолопродукції відображаються в науково обґрунтованій концепції стійкого розвитку підприємств галузі. Враховуючи особливості бджільництва, які впливають на організацію та спеціалізацію підприємств, розроблено організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого економічного розвитку, а саме: використання інтенсивних методів ведення господарства, нових технологій розміщення пасік та технологічних прийомів щодо усунення роїння бджіл, які мінімізують витрати матеріальних, фінансових ресурсів і фізичних сил при максимальному виході бджолопродукції. Як доводять розрахунки на прикладі ПАТ «Бджолоагросервіс», впровадження даних заходів вплинуло на збільшення виробництва валової продукції та суми чистого прибутку, зростання продуктивності праці та рентабельності підприємства. Зростання результативності виробництва вплинуло на зростання рівня економічної стійкості підприємства.

Для обґрунтування найбільш перспективних напрямів забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва запропоновано формування модельних бджільничих господарств та інтегрованих систем, де виокремлено три рівні господарювання: мікрорівень; мезорівень; макрорівень. Перший (мікрорівень) включає найбільш перспективну модель товарної бджолопасіки оптимальних розмірів і структури виробництва, що забезпечує своїм власникам конкурентоспроможний, самодостатній розвиток в ринкових умовах. Дана модель є основою кооперації та формування порівняно великого товарного виробництва. Реалізація економіко-математичної задачі дозволила отримати оптимальне рішення для модельної бджолопасіки з метою визначення її порівняльної економічної оцінки та економічної ефективності.

Побудова вербальної моделі здійснювалося на прикладі товарної бджолопасіки в 100 бджолосімей. В економіко-математичній моделі враховувалося, що розвиток і продуктивна життєдіяльність бджолиних родин забезпечуються при певному співвідношенні між необхідною кількістю меду, перги, прополісу, воску. Витрати матеріально-грошових коштів і праці були взяті як середня величина між фактичним рівнем і рекомендованими НДІ бджільництва. Критерієм оптимальності обраний максимальний рівень рентабельності, одержуваний від реалізації товарної продукції по фактично

сформованих цінах реалізації. Математична запис задачі оптимізації структури виробництва на модельній бджолопасіці має наступний вигляд:

$$F(x_1, x_2, \dots, x_9) = -9,9x_1 - 22,8x_2 + 17,7x_3 + 18,2x_4 + 37,5x_5 + 20x_6 + 54,5x_7 + 20,7x_8 \rightarrow \max.$$

де X_1 – валовий мед, кг, X_2 – бджолиний віск, кг, X_3 – прополіс, кг, X_4 – маточне молоко, кг, X_5 – бджолина отрута, кг, X_6 – перга, кг, X_7 – бджолопакети, од., X_8 – плідні бджолині матки, шт.

Перевага використаних в дослідженні математичних розрахунків полягає в їх обчислювальному алгоритмі лінійного програмування, що дозволило послідовно покращувати оцінки опорного рішення до отримання оптимального плану (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна оцінка економічної ефективності модельного та товарних підприємств бджільництва Дніпропетровської області

Показники	Товарні підприємства	Модельне підприємство	Відхилення модельного від товарних, (+, -)
Кількість бджолосімей, шт.	106	100	-6
Кількість персоналу	2	2	-
Валовий мед, кг	4820	5000	+180
Виробництво товарної продукції, кг:			
- мед	3520	3000	-520
- віск	27,4	40	+12,6
- плідні матки, шт.	324	500	+176
- прополіс	12	25	+13
- бджолина отрута	-	4	+4
- маточне молоко	19,6	50	+30,4
- бджолопакети	32	50	+18
- перга	-	300	+300
Витрати в розрахунку на 1 бджолосім'ю на рік, грн.	184,3	165,4	-18,9
Прибуток – всього, тис. грн.	124,8	474,5	+349,7
в т.ч. на 1 бджолосім'ю, грн.	1177	4745	+3568

Другий (мезорівень) представлений модельною бджолофермою, яка використовує переваги високотехнологічного виробництва. Особливістю організаційного механізму цього виробничого типу є можливість поєднати в єдине ціле виробництво, первинну переробку виробленої продукції, сировини і маркетингову діяльність. Третій (макрорівень) представлений модельною інтегрованою системою, до складу якої входять головне підприємство та мережа бджолопасік різних розмірів та організаційно-правових форм господарювання, а також підприємства та організації інших галузей аграрної сфери економіки. Основною метою цієї системи є не тільки виробництво, переробка та реалізація кінцевої продукції бджільництва, але й розробка нових видів продукції. В її основі лежить вертикальна й горизонтальна кооперація. Головною метою створення таких регіональних та міжрегіональних бджільницьких інтегрованих систем є забезпечення кожному учаснику

виробництва рентабельної бджолопродукції, що дає можливість забезпечити економічну стійкість їх господарської діяльності.

У дослідженні обґрунтовано доцільність створення виробничо-науково-консультаційного центру, який на договірних засадах обслуговує модельні підприємства бджільництва різних рівнів та типів, включаючи інтегровані системи. До основних функцій такого центру належать: логістика продуктів бджільництва, їх сертифікація, діагностика ринку засобів виробництва та продукції бджільництва, інноваційна діяльність та консультаційне обслуговування, що забезпечить досягнення стратегічних цілей всієї інтегрованою системою.

Встановлено, що для реалізації заходів щодо підвищення управління економічною стійкістю та забезпечення ефективності підприємств бджільництва, необхідне формування відповідних економічних відносин і міжгалузевих зв'язків. Це пов'язано з підвищенням ролі держави як гаранта виходу підприємств бджільництва з кризи та створення умов для їх інвестування. Роль держави повинна визначатися впливом на цінову, податкову й кредитну політику та розвиток ринкової інфраструктури. Бджільницька інтеграція з різних напрямів передбачає участь у формуванні фінансових і матеріальних ресурсів підприємств різних галузей за схемою: виробництво-переробка-реалізація бджолопродукції. Горизонтальна інтеграція (внутрішньогалузева), як правило, ефективна для кооперативних формувань, в межах якої можливо вирішувати питання фінансової взаємодопомоги й кредитування.

Обґрунтовано перспективу об'єднання підприємств бджільництва на основі інтеграції із кредитними спілками. Маючи однакову мету, ці організації співпрацюватимуть у подоланні дефіциту фінансових ресурсів для розвитку обслуговуючої кооперації, що в свою чергу сприятиме формуванню нового джерела інвестування розвитку підприємств бджільництва.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове авторське вирішення важливої наукової та практичної проблеми щодо забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва. Отримані наукові результати дають підстави для таких висновків:

1. Підприємство є основною складовою на всіх етапах розвитку економіки, стан якої багато в чому залежить від його економічної стійкості. Здійснюючи господарську діяльність підприємство прагне зберегти наявний виробничий потенціал і забезпечувати успішний розвиток. Основним завданням при виконанні матеріальних, фінансових, соціальних і екологічних цілей є досягнення підприємством бажаних результатів економічного розвитку. Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва теоретично доведено, що економічно стійким розвитком підприємств бджільництва є ефективна виробничо-технологічна діяльність, яка забезпечує його мету та

розширене відтворення, пропорційність й збалансованість в мінливих економічних, технічних і правових умовах зовнішнього середовища.

2. Під економічною стійкістю підприємства слід розуміти здатність функціонувати й розвиватися на основі підтримки виробничого потенціалу на рівні, що забезпечує випуск конкурентоздатної аграрної продукції. На підприємстві повинна дотримуватися збалансованість виробничих чинників і необхідних фінансових ресурсів для якісного оновлення засобів виробництва в процесі відтворення, а також підвищення якості соціальних умов працівників при врахуванні екологічної та соціальної складових економічної стійкості.

3. Управління економічною стійкістю підприємств бджільництва включає комплекс управлінських дій, спрямованих на досягнення стратегічних цілей при оптимальному співвідношенні між бажаними темпами економічного зростання та можливостями відтворювального процесу. При управлінні стійким розвитком підприємств бджільництва виокремлено концепцію сталого розвитку підприємства, в межах якої виділено системний та ситуаційний підходи. Системний підхід надає можливість з'ясувати сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових, які забезпечують збалансований розвиток підприємств бджільництва шляхом встановлення оптимальних кількісних співвідношень між елементами системи та формуванням сталих структурних зв'язків між ними. Ситуаційний підхід дозволить виявити закономірності формування економічної стійкості в просторі й часі та розробити комплекс управлінських дій щодо забезпечення динамічної рівноваги підприємств бджільництва.

4. У підприємствах бджільництва запропоновано розраховувати економічну, технологічну, екологічну й соціальну ефективність. Узагальнюючими їх показниками-критеріями визначено: економічної ефективності – фінансові результати, що забезпечують просте й розширене відтворення бджільничих господарств; технологічної ефективності – рівень розвитку системи бджільництва в порівнянні з науково обґрунтованими нормами й нормативами, а також передовим досвідом господарювання; соціальної ефективності – досягнення встановлених законодавством соціальних норм; екологічної ефективності – можливість отримання екологічно чистої продукції за умови збереження й поліпшення навколишнього природного середовища. Їх врахування надасть можливість визначити рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому оточенні та внутрішньому середовищі.

5. Аналіз діяльності підприємств бджільництва свідчить, що за досліджуваний період спостерігається збільшення виробництва меду у всіх категоріях господарств на 44,9 %. Проте, виробництво меду у підприємствах бджільництва, зменшилося за цей період на 87,8 %. Питома вага приватного сектора у валовому виробництві продукції бджільництва в Україні становить 98,2%. Оцінка ефективності господарської діяльності підприємств бджільництва Дніпропетровської області на пасіках різних розмірів та

організаційно-правових форм господарювання на основі довільної вибірки із 27-ми господарств доводить її варіації та необхідність підвищення. Збільшення виробництва бджоло продукції не суттєво вплинуло на загальні показники економічної ефективності господарювання в підприємствах бджільництва і на їх економічну стійкість, що вимагає вжиття заходів для її забезпечення та підвищення рівня. Використання множинної кореляції дозволило визначити тісноту зв'язку (розрахована величина коефіцієнта множинної кореляції становить 0,835) між результативними та факторними ознаками: продуктивністю праці, прибутком (збитком) на одну бджолосім'ю та концентрацією бджолосім'ей в підприємстві.

6. Використання універсальних інтенсивних технологій утримання й розведення бджіл та технологічних прийомів щодо усунення їх роїння на прикладі ПАТ «Бджолоагросервіс» забезпечує промислову основу виробництва продуктів бджільництва, в результаті валове виробництво меду збільшиться на 54804,4 кг (в 2,9 раза), продуктивність однієї бджолосім'ї на 52,9 кг (при збільшенні медопродуктивності однієї бджолиної сім'ї до 80 кг), собівартість бджоло продукції знизиться на 52,6%, при цьому прибуток підвищиться в 5,4 рази у порівнянні з традиційним виробництвом. Зростання результативності виробництва позитивно вплинуло на показники економічної стійкості підприємства: коефіцієнт абсолютної ліквідності збільшиться на 35,1%, коефіцієнт автономії на 9,6%. Рівень рентабельності підприємства бджільництва в цілому зросте на 68,6 в. п. і складе 86,2%.

7. Формування модельних бджільничих підприємств на основі кооперації з використанням інтегрованих систем на трьох рівнях господарювання (макрорівень, макрорівень, мезорівень), дозволило виокремити три типи підприємств, в межах яких з використання системного підходу обґрунтовано перспективну структуру виробництва, у якій залежно від кон'юнктури ринку можна гнучко змінювати кількість одержуваних традиційних продуктів бджільництва та використовувати переваги високотехнологічного виробництва. Особливістю запропонованого організаційного механізму є можливість поєднати виробництво, первинну переробку бджолопродукції і маркетингову діяльність по її реалізації.

8. Обґрунтовано перспективність створення виробничо-науково-консультаційного центру, який проводячи діагностику ринку засобів виробництва та продукції бджільництва, інноваційну діяльність, рекламу продукції та поширення передового досвіду, консультаційне обслуговування бджолярів та інших працівників таких підприємств, забезпечить досягнення стратегічних цілей всією інтегрованою системою. Для реалізації заходів щодо підвищення управління економічною стійкістю та ефективності підприємств бджільництва на перспективу на основі дослідження запропоновано заходи удосконалення економічних відносин і міжгалузевих зв'язків. Така взаємовигідна співпраця всіх учасників маркетингового ланцюга "виробництво - переробка - реалізація продукції" забезпечить зростання обсягів виробництва продуктів бджільництва та доходів, економічну стійкість та ефективність

підприємств бджільництва. Об'єднання підприємств бджільництва на основі інтеграції із кредитними спілками дасть можливість забезпечення їх фінансовими ресурсами та формування принципово нового джерела інвестування розвитку підприємств бджільництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових періодичних виданнях:

1. Кравченко М.В. Підвищення економічної стійкості аграрних підприємств / М.В. Кравченко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 1(11). – С. 38 - 42. – Режим доступу до журналу: <http://www.economics.opu.ua>.
2. Кравченко М.В. Методологічні основи стійкого розвитку підприємств бджільництва / М.В.Кравченко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Вип. №1(11). – С. 57 - 58.
3. Кравченко М.В. Умови забезпечення економічної ефективності бджільництва / М.В. Кравченко // Вісник Одеського Національного університету: Серія економіка. – 2014. – Вип. 2/3, Т. 19.– С. 172-175.
4. Кравченко М.В. Технологія виробництва та отримання товарного меду на пасіці / М.В. Кравченко // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Економічні науки. – 2014. – Вип. 7/3. – С.62 - 64.
5. Кравченко М.В. Вплив євроінтеграції на підприємства бджільництва України / М.В. Кравченко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: Серія економіка. – 2015. – Вип. № 4. – С. 79-80.

Розділ у монографії:

6. Kravchenko M.V. The state enterprises beekeeping in Ukraine 2013-2014/ Kravchenko M.V. // The providing of sustainable development of agricultural sector for its innovative base: collective monograph / under the general editorship of G. Pavlova and L.Vasiliva. – Science and Education Ltd (Registered in ENGLAND & WALES, Registered Number: 08878342) OFFICE 1, VELOCITY TOWER, 10 ST. MARY'S GATE, SHEFFIELD, S YORKSHIRE, ENGLAND, 2015. – P. 90-96.

Публікації у зарубіжних виданнях:

7. Виниченко И.И., Кравченко Н.В. Совершенствование методов управления основными средствами предприятий пчеловодства/ И.И. Виниченко, Н.В. Кравченко // Научно-теоретический и практический «Современный научный вестник». – 2014. – №15 (211).– С. 37 - 46.
8. Kravchenko M.V. The state of beekeeping in Ukraine / M.V. Kravchenko //Съвременни проблеми на регионалното развитие: Събрани статии. Т.1 – Академично издателство на Аграрния университет Пловдив, България, 2014. – С. 27-231.

Публікації в інших виданнях:

9. Кравченко М.В. Основні технологічні засоби, використовувані при отриманні товарного меду на пасіках / М.В. Кравченко // Кримський економічний вісник: науковий журнал. – 2014. – № 2 (09) квітень. – С. 113-115.

10. Кравченко М.В. Умови для успішного розвитку економічної ефективності бджільництва / М.В. Кравченко // Кримський економічний вісник: науковий журнал. – № 4 (11) серпень. – С.72-74.

Тези доповідей і матеріали наукових конференцій:

11. Кравченко М.В. Фінансова стійкість підприємства / М.В. Кравченко // Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30-31 жовтня, 2012, м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: Вид-во ДДАУ, 2012. – С. 49 - 50.

12. Кравченко М.В. Економічна стійкість в процесі управління підприємства / М.В. Кравченко // Економіка і управління: проблеми науки та практики: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. (12-13 грудня 2013р., м. Дніпропетровськ). –Д.: ФОП Дробязко С.І., 2013. – С. 112 -114.

13. Кравченко М.В. Проблеми та шляхи рішення інноваційного розвитку аграрних підприємств / М.В. Кравченко // Економічні проблеми модернізації та інвестиційного-інноваційного розвитку аграрних підприємств: збірник тез всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених і студентів (28-29 травня 2013 р., м.Дніпропетровськ).– Дн.- вськ, 2013 – С. 35 - 37.

14. Кравченко М.В. Составляющие системной устойчивости аграрной экономики / М.В. Кравченко // Perspektywiczne opracowania s̄anauk̄ai technikami -2013: materiały IX Międzynarodowej naukow̄i-praktycznej konferencji (07-15 listopada 2013 r, Przemysl). Przemysl. Nauka I studia. – Vol. 8 Ekonomiczne nauki. - S. 43-45.

15. Кравченко М.В. Основні засади ефективного розвитку підприємств бджільництва / М.В. Кравченко // Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: зб. тез IV Міжнар. конф. (28-29 листопада 2013 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: Видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2013. - Том 2. - С. 51- 52.

16. Кравченко М.В. Реалії та перспективи економічної ефективності в аграрному секторі України / М.В. Кравченко // Економіка: реалії часу і перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20-21 лютого 2014 р., м. Одеса). – Одеса, ОНПУ, 2014. – Т1. – С. 91 - 92.

17. Кравченко М.В. Оцінка підсистем економічної стійкості підприємства / М.В. Кравченко // Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (25-27 лютого 2014 р, м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2014. – Т.2. – С. 37 - 38.

18. Кравченко М.В. Моделювання та реалізація шляхів підвищення виробництва меду в бджільництві / М.В. Кравченко // Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції молодих вчених і студентів (28- 29 травня 2014 р., м. Дніпропетровськ). – м. Дніпропетровськ, 2014. – С. 67-70.

19. Кравченко М.В. Реалізація і облік виробництва продукції бджільництва / М.В. Кравченко // Інноваційний менеджмент сталого аграрного виробництва: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 90-річчю від дня народження Ф.Т. Моргуна (23-24 жовтня 2014 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер А.Л.», 2014. – С. 187-188.

АНОТАЦІЯ

Кравченко М.В. Забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Подільський державний аграрно-технічний університет Міністерства освіти і науки України, Кам'янець - Подільський, 2015.

Уточнено й розвинуто понятійно-термінологічний апарат теми дослідження, зокрема подано трактування окремих дефініцій. Розкрито сутність поняття «економічна стійкість» підприємства, виокремлено особливості управління стійким розвитком підприємств бджільництва та розглянуто методику визначення їх економічної стійкості.

Проведено економічний аналіз ефективності господарювання в підприємствах бджільництва, дана оцінка їх рівня економічної стійкості та досліджено фактори впливу на економічну стійкість таких підприємств.

Обґрунтовано напрями забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва. Зокрема розроблено організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого економічного їх розвитку, проведено формування модельних бджільничих господарств та інтегрованих систем, запропоновано удосконалення економічних відносин й міжгалузевих зв'язків підприємств бджільництва.

Ключові слова: економічна стійкість, підприємства бджільництва, управління, стійкий розвиток, ефективність, стратегія, інтегровані системи.

АННОТАЦИЯ

Кравченко М.В. Обеспечение экономической устойчивости предприятий пчеловодства. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Подольский государственный аграрно-технический университет Министерства образования и науки Украины, Каменец-Подольский, 2015.

Уточнен понятійно-термінологічний апарат теми дослідження, в частині подано трактування окремих економічних дефініцій. Розкрито сутність поняття «економічна стійкість підприємства». Економічна стійкість підприємства визначена як саморегулююча система факторів виробничого, фінансового і соціального характеру. Доказано

необходимость соблюдения на предприятии, как производственной системе, динамического равновесия всех факторов производства (труда, капитала), и для поддержания этого равновесия доказана необходимость финансовых ресурсов.

Учитывая механизм формирования экономической устойчивости предприятий пчеловодства, проведена ее классификация на внутреннюю и внешнюю с учетом факторов влияния. Определяя уровень экономической устойчивости предприятий пчеловодства, доказана необходимость учета глубины внутренних структурных изменений, возникающих в ответ на влияние внешних факторов. Выделены особенности управления устойчивым развитием предприятий пчеловодства, рассмотрена методика определения их экономической устойчивости.

Проведен экономический анализ эффективности хозяйствования на предприятиях пчеловодства и анализ динамики производства меда по всем категориям хозяйств в разрезе областей Украины. Исследуя деятельность предприятий пчеловодства, доказано обеспечение производства пчелопродукции в Украине за счет хозяйств населения. Основными тенденциями и закономерностями развития пчеловодства за исследуемый период является увеличение производства меда во всех категориях хозяйств. Дана оценка уровня экономической устойчивости предприятий пчеловодства, исследованы факторы влияния на экономическую устойчивость таких предприятий.

Обоснованы направления обеспечения экономической устойчивости предприятий пчеловодства, выделена концепция устойчивого их развития. В частности разработаны организационно-экономические мероприятия реализации стратегии устойчивого экономического развития предприятий пчеловодства. Предложено использование интенсивных методов ведения хозяйства, новых технологий размещения пасек и технологических приемов по устранению роения пчел, которые минимизируют затраты материальных, финансовых ресурсов и физических сил при максимальном выходе пчелопродукции. Как свидетельствуют расчёты, внедрение таких мероприятий влияет на увеличение производства валовой продукции и суммы чистой прибыли, рост производительности труда и в итоге рентабельности предприятия. Рост результативности производства повлияло на рост уровня устойчивости предприятия пчеловодства.

Проведено формирование модельных пчеловодческих предприятий и интегрированных систем, где выделено три уровня хозяйствования: микроуровень; мезоуровень; макроуровень. Наведены экономико-математические расчёты, благодаря которым в исследовании получены оптимальные решения для модельной пчелопасеки с целью определения её сравнительной экономической оценки и экономической эффективности.

Обоснована цель создания научно-производственного и консультационного центра, который на договорных началах обслуживал бы модельные предприятия пчеловодства разных уровней и типов, включая интегрированные системы. К основным функциям такого центра отнесено: логистику продуктов

пчеловодства, их сертификацию, диагностику рынка средств производства и продукции пчеловодства, инновационную деятельность и консультационное обслуживание, что обеспечит достижение стратегических целей всей интегрированной системы. Предложено усовершенствование экономических отношений и межотраслевых связей предприятий пчеловодства.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, предприятия пчеловодства, управление, устойчивое развитие, эффективность, стратегия, интегрированные системы.

ANNOTATION

Kravchenko M.V. Economic viability supplying of beekeeping enterprises. - Manuscript.

Thesis on the scientific degree for a Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by economic activity). – Podil's'k State University of Agriculture and Technology by Ministry of Education and Science of Ukraine, Kam'ynets' - Podil's'kyu, 2015.

The concept and terminology of topic research are defined and developed in particular the interpretation of certain definitions is given. It is revealed the essence of the concept of farm economic viability, management features of beekeeping enterprises sustainable development are defined and the method of determining their economic sustainability is considered.

The economic analysis of management effectiveness in beekeeping enterprises is realized, the estimation of their economic stability level is given and factors influencing on the economic stability of such companies are investigated.

The directions of economic viability support of beekeeping enterprises are grounded. Organizational and economic measures implementing the strategy of sustainable economic development are worked out, model farms formation and integrated systems are given, improvement of economic relations and inter-enterprise connections of beekeeping enterprise are proposed.

Keywords: economic stability, beekeeping enterprise, governance, sustainability, effectiveness, strategy, integrated system.